

Original Research Article

Urban Dynamics of Nakhon Chai Si and Leadership for Sustainability

พลวัตเมืองนครชัยศรีกับภาวะผู้นำเพื่อความยั่งยืน

Vorachai Boonyim^{1*}, & Korn Kangsadanporn²วรชัย บุญยิม^{1*}, & กรณ์ กังสดารพร²

ARTICLE INFO

Name of Author &
Corresponding Author: *

1. Vorachai Boonyim*

วรชัย บุญยิม

College of Leadership and Social
Innovation, Rangsit University,
Thailand.สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง
มหาวิทยาลัยรังสิต

Email: vorachai@maximcargo.co.th

2. Korn Kangsadanporn

กรณ์ กังสดารพร

College of Leadership and Social
Innovation, Rangsit University,
Thailand.สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง
มหาวิทยาลัยรังสิต

Email: apirat.k@rsu.ac.th

คำสำคัญ:

พลวัตเมือง, ภาวะผู้นำเพื่อความยั่งยืน, นครชัยศรี

Keywords:

Urban Dynamics, Sustainable
Leadership, Nakhon Chai Si

Article history:

Received: 17/12/2025

Revised: 20/02/2026

Accepted: 03/03/2026

Available online: 18/04/2026

How to Cite:

Boonyim, V. & Kangsadanporn, K.
(2026). Urban Dynamics of Nakhon
Chai Si and Leadership for
Sustainability. *Journal Dhamma for Life*,
32(3), 74-91.

ABSTRACT

The objectives of this study are: (1) to examine the perspectives of local leaders, residents, and stakeholders regarding the dynamic transformations of Nakhon Chai Si Municipality across the economic, social, political-administrative, and environmental dimensions; (2) to analyze the roles of leadership, local administrative mechanisms, and social capital in shaping the city's development trajectory; and (3) to synthesize preliminary opportunities, constraints, and policy directions for advancing Nakhon Chai Si toward sustainable urban development. This research employs a qualitative methodology, collecting data through in-depth interviews, focus group discussions, and field observations. Data were analyzed using thematic analysis, and the credibility of the findings was enhanced through triangulation across multiple data sources.

The results indicate that Nakhon Chai Si is undergoing pronounced transformations in four major dimensions: the expansion of service sectors and emerging businesses alongside the decline of agricultural land; growing social diversity and tensions between traditional community lifestyles and emerging urban cultures; limitations in policy continuity and citizen participation; and heightened environmental risks stemming from shifting land-use patterns. The analysis highlights that visionary leadership—characterized by systems thinking, strong communication skills, and the ability to coordinate across sectors—plays a crucial role in strengthening the city's capacity to navigate these complex dynamics. At the same time, forms of social capital such as trust, community networks, and cross-sector collaboration serve as supportive mechanisms that help mitigate conflicts and enhance the city's potential to manage change sustainably.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษามุมมองของผู้นำ ประชาชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อพลวัต การเปลี่ยนแปลงของเมืองนครชัยศรีในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการบริหาร และสิ่งแวดล้อม (2) วิเคราะห์บทบาทของผู้นำ กลไกการบริหารท้องถิ่น และทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อทิศทางการพัฒนาเมือง และ (3) สังเคราะห์โอกาส อุปสรรค และแนวทางเชิงนโยบายเบื้องต้นในการพัฒนาเมืองนครชัยศรีสู่ความยั่งยืน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตพื้นที่จริง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสังเคราะห์เชิงประเด็นและตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยการใช้ข้อมูลหลายแหล่ง

ผลการวิจัยพบว่า เมืองนครชัยศรีกำลังเผชิญพลวัตการเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัดใน 4 มิติ ได้แก่ การขยายตัวของภาคบริการและธุรกิจใหม่ควบคู่กับการลดลงของพื้นที่เกษตรกรรม ความหลากหลายทางสังคม และความตึงเครียดระหว่างวิถีชุมชนดั้งเดิมกับวัฒนธรรมเมืองใหม่ ข้อจำกัดด้านความต่อเนื่องของนโยบายและการมีส่วนร่วมของประชาชน และความเสี่ยงด้านมลภาวะจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน บทวิเคราะห์ชี้ว่า ภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ คิดเชิงระบบ มีทักษะการสื่อสารและการประสานงานหลายภาคส่วน มีบทบาทสำคัญต่อความสามารถของเมืองในการรับมือความซับซ้อนของพลวัตดังกล่าว ขณะเดียวกันทุนทางสังคม เช่น ความไว้วางใจ เชื่อใจ เครือข่ายชุมชน และความร่วมมือระหว่างภาคส่วน เป็นกลไกหนุนเสริมที่ช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มศักยภาพเมืองในการจัดการความเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน

บทนำ

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา การขยายตัวของเมือง (urbanization) ได้กลายเป็นกระบวนการเชิงโครงสร้างที่มีนัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในระดับโลก โดยหมายถึงการขยายพื้นที่เมืองและเขตมหานครครอบคลุมเมืองรองและพื้นที่ชานเมือง ซึ่งมักเริ่มจากเขตที่มีต้นทุนที่ดินต่ำและค่อย ๆ พัฒนาเป็นพื้นที่หนาแน่นตามการเติบโตของประชากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (Angel et al., 2012) รายงาน UN World Urbanization Prospects ระบุว่าในปี ค.ศ. 2007 เป็นครั้งแรกที่ประชากรเมืองมีสัดส่วนมากกว่าชนบท และคาดว่าในปี ค.ศ. 2050 ประชากรราวร้อยละ 68 ของโลกจะอาศัยอยู่ในเขตเมือง โดยเฉพาะในเอเชียและแอฟริกา ซึ่งเมืองขนาดใหญ่ เช่น จาการ์ตา โตเกียว ธากา และนิวเดลี กำลังเผชิญความท้าทายด้านความหนาแน่นประชากรและการบริหารจัดการเมืองระยะยาว (European Commission JRC, 2024) ความเป็นเมืองมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ นโยบายสาธารณะ และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองเป็นกลไกสำคัญในการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (Marshall et al., 2009) แม้การขยายตัวของเมืองจะส่งผลเชิงบวกต่อการเข้าถึงการศึกษา บริการสาธารณสุข และการเพิ่มผลิตภาพแรงงาน แต่การเติบโตอย่างรวดเร็วและขาดการวางแผนได้นำไปสู่ปัญหาเชิงโครงสร้าง อาทิ การขาดแคลนที่อยู่อาศัย ชุมชนแออัด โครงสร้างพื้นฐานไม่เพียงพอ มลพิษ การรุกรานพื้นที่เสี่ยงภัย ตลอดจนความเหลื่อมล้ำทางสังคมและการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่สี

เขียว เพื่อรองรับความท้าทายดังกล่าว ประชาคมโลกได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะ SDG 11 ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาเมืองให้ครอบคลุม ปลอดภัย ยืดหยุ่น และยั่งยืน ผ่านการพัฒนาการวางผังเมือง ระบบที่อยู่อาศัย การคมนาคม และพื้นที่สาธารณะอย่างเท่าเทียม (SDSNTH, 2024) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบแนวคิดเมืองยืดหยุ่น (resilient city) ของโครงการ 100 Resilient Cities (The Rockefeller Foundation, 2025) และแนวคิดเมืองอัจฉริยะ (smart city) ที่เน้นการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการเมือง (สวทช., 2560) ในบริบทประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 ประเทศไทยมีประชากรในเขตเมืองมากกว่าชนบท และคาดว่าจะเพิ่มเป็นร้อยละ 70 ภายในปี พ.ศ. 2593 โดยกรุงเทพมหานครเริ่มมีอัตราการเติบโตชะลอตัว ขณะที่เมืองรองและพื้นที่ปริมณฑล เช่น นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ สมุทรสาคร และนครปฐม รวมถึงเมืองภูมิภาคอย่างเชียงใหม่ ขอนแก่น สงขลา ภูเก็ต และชลบุรี มีบทบาททางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จังหวัดนครปฐมซึ่งเป็นพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพมหานครมีลักษณะเป็นพื้นที่กึ่งเมือง (semi-urban) หรือเมืองกำลังพัฒนา ทำหน้าที่เป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านระหว่างเมืองใหญ่และชนบท โดยมีโครงสร้างเศรษฐกิจแบบผสมผสานทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การบริการ และการท่องเที่ยว ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและการพัฒนาเชิงพาณิชย์อย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำเสีย การจราจร และการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ อำเภอนครชัยศรีได้รับเลือกเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากตั้งอยู่บนโครงข่ายคมนาคมสำคัญ เช่น ถนนเพชรเกษม บรมราชชนนี และพุทธมณฑล ซึ่งเอื้อต่อการไหลเวียนของประชากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างเข้มข้น พื้นที่ดังกล่าวกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ โดยมีการขยายตัวของหมู่บ้านจัดสรร โรงงานอุตสาหกรรม คลังสินค้า และธุรกิจโลจิสติกส์ ส่งผลให้พื้นที่เกษตรกรรมลดลงและเกิดแรงกดดันต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

ในมิติทางสังคม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดการย้ายถิ่นแรงงานและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ขณะเดียวกันสร้างแรงกดดันต่อชุมชนดั้งเดิม โดยเฉพาะในบริบทของการขยายตัวของนิคมอุตสาหกรรมและโครงการที่อยู่อาศัยใหม่ นอกจากนี้ ปัญหาคุณภาพน้ำในลุ่มน้ำท่าจีนได้กระตุ้นให้เกิดเครือข่ายภาคประชาชน “ชุมชนรักแม่น้ำท่าจีน” ซึ่งมีบทบาทในการเฝ้าระวัง ฟื้นฟู และสร้างผู้นำเยาวชนด้านสิ่งแวดล้อม สะท้อนศักยภาพของภาวะผู้นำจากฐานรากเพื่อความยั่งยืน จากบริบทดังกล่าว การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนไม่สามารถอาศัยเพียงการวางผังเมืองหรือโครงสร้างพื้นฐาน แต่จำเป็นต้องอาศัยภาวะผู้นำจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และภาคประชาสังคม ในการกำหนดวิสัยทัศน์ การจัดสรรทรัพยากร และการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วม (สมาน ศิริเจริญสุข, 2565) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ผ่านมาให้ความสำคัญต่อมิติทางเศรษฐกิจและกายภาพของเมืองเป็นหลัก ขณะที่ความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่าง “ภาวะผู้นำ-การเปลี่ยนแปลงเมืองความยั่งยืน” ในบริบทเมืองรองและพื้นที่ปริมณฑลยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะในพื้นที่ที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของมหานคร

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาพลวัตเมืองและภาวะผู้นำเพื่อความยั่งยืนในอำเภอนครชัยศรี ผ่านกรอบแนวคิด “พลวัตภาวะผู้นำเมือง” (Urban Leadership Dynamics) ซึ่งบูรณาการบทบาทของผู้นำท้องถิ่น ภาคธุรกิจ ชุมชน และภาคประชาสังคม กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงเมืองอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญต่อการ

ปรับตัว การสร้างความร่วมมือข้ามภาคส่วน และความสามารถในการตอบสนองต่อบริบทเฉพาะพื้นที่ งานวิจัยนี้มุ่งตอบคำถามว่า (1) นครชัยศรีกำลังเผชิญพลวัตการเปลี่ยนแปลงรูปแบบใด (2) ภาวะผู้นำมีบทบาทต่อกระบวนการพัฒนาเมืองอย่างไร และ (3) โอกาสและข้อจำกัดใดที่ส่งผลต่อเส้นทางสู่ความยั่งยืนของพื้นที่ เพื่อเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาเมืองรองและพื้นที่ปริมณฑลในอนาคต

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดการพัฒนาเมืองและพลวัตการเปลี่ยนแปลงเมือง

การพัฒนาเมืองในบริบทสมัยใหม่ได้ก้าวข้ามกรอบคิดเชิงเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นเพียงการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมในพื้นที่ ไปสู่การพิจารณาเชิงบูรณาการที่ครอบคลุมมิติทางสังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เมืองไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หากแต่เป็น “ระบบสังคม-นิเวศ” ที่มีความซับซ้อนและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง แนวคิดเรื่อง “พลวัตของเมือง” (urban dynamics) จึงถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเน้นให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้าง เช่น นโยบายรัฐ ระบบเศรษฐกิจ และโครงสร้างพื้นฐาน กับตัวแสดง ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งล้วนมีบทบาทในการกำหนดทิศทางของการพัฒนาเมือง (Pacione, 2009) ในเชิงทฤษฎี พลวัตของเมืองยังสัมพันธ์กับแนวคิดการกลายเป็นเมือง และการปรับโครงสร้างพื้นที่ ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้แรงขับเคลื่อนของโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี และกระแสทุนข้ามชาติ เมืองจึงมีลักษณะเป็นพื้นที่ที่มีการไหลเวียนของทุน แรงงาน และข้อมูลข่าวสารอย่างเข้มข้น ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่และการกระจายตัวของโอกาสอย่างไม่เท่าเทียม ในบริบทของประเทศไทย การพัฒนาเมืองสะท้อนลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากประเทศตะวันตก โดยเฉพาะปรากฏการณ์ “กึ่งเมืองกึ่งชนบท” ซึ่งเป็นผลจากการขยายตัวของเขตเมืองออกสู่พื้นที่ชนบทโดยรอบ ทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างวิถีชีวิตแบบเมืองและชนบทในพื้นที่เดียวกัน งานศึกษาของอรรถัย กักพล (2554) ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการดังกล่าวมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับนโยบายการกระจายอำนาจ การเติบโตของเศรษฐกิจฐานบริการ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนนและระบบคมนาคม ซึ่งเอื้อต่อการเคลื่อนย้ายของประชากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ผลลัพธ์คือการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน การเกิดชุมชนใหม่ และความท้าทายด้านการจัดการพื้นที่เมืองที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

แนวคิดการบริหารจัดการท้องถิ่นและภาวะผู้นำ

การบริหารจัดการท้องถิ่น ถือเป็นกลไกหลักในการกำหนดทิศทางและประสิทธิภาพของการพัฒนาเมือง โดยเฉพาะในบริบทของการกระจายอำนาจที่เปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทมากขึ้น แนวคิด governance ในความหมายร่วมสมัยไม่ได้จำกัดอยู่ที่การบริหารราชการแบบลำดับชั้น หากแต่เน้นรูปแบบการบริหารจัดการแบบเครือข่าย ที่เปิดให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและดำเนินนโยบาย

(Rhodes, 1997) ภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว การบริหารจัดการท้องถิ่นจึงมิใช่เพียงการปฏิบัติตามนโยบายจากส่วนกลาง แต่เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการประสานงาน การเจรจาต่อรอง และการสร้างฉันทามติระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ที่หลากหลาย ความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมและการบริหารจัดการที่โปร่งใสจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการพัฒนาเมือง ในบริบทของประเทศไทย แนวคิด “พลังสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” ของประเวศ วะสี (2545) เป็นกรอบอธิบายที่สำคัญ โดยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาที่มีประสิทธิผลจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างสามภาคส่วนหลัก ได้แก่ ภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาชน ซึ่งแต่ละภาคส่วนมีบทบาทเฉพาะในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ขณะเดียวกัน โกวิทย์ พวงงาม (2553) เน้นย้ำถึงบทบาทของภาวะผู้นำท้องถิ่น ในฐานะตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะความสามารถในการกำหนดวิสัยทัศน์ การบริหารทรัพยากร และการสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ดังนั้น ภาวะผู้นำในบริบทการพัฒนาเมืองจึงมิได้จำกัดอยู่ที่อำนาจเชิงตำแหน่ง หากแต่ครอบคลุมถึงความสามารถในการสร้างเครือข่าย การสื่อสาร และการสร้างความเชื่อมั่นในสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

แนวคิดทุนทางสังคม

ทุนทางสังคม เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในวงวิชาการด้านสังคมศาสตร์ โดยอธิบายถึงทรัพยากรที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม ความไว้วางใจ และบรรทัดฐานร่วม ซึ่งเอื้อต่อการประสานความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคม (Putnam, 1993) ทุนทางสังคมจึงมีบทบาทสำคัญในการลดต้นทุนทางธุรกรรม และเพิ่มประสิทธิภาพของการดำเนินงานร่วมกันในระดับชุมชนและสังคมโดยรวม ในเชิงวิเคราะห์ ทุนทางสังคมสามารถจำแนกได้เป็นหลายรูปแบบ เช่น ทุนทางสังคมแบบเชื่อมโยงภายในกลุ่ม ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นภายในกลุ่มเดียวกัน และทุนทางสังคมแบบเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม ซึ่งเอื้อต่อการเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอก ทั้งสองรูปแบบมีบทบาทแตกต่างกันต่อการพัฒนา โดยรูปแบบแรกช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ขณะที่รูปแบบหลังช่วยเปิดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและข้อมูลใหม่ ๆ ในบริบทของสังคมไทย เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2542) ชี้ให้เห็นว่าทุนทางสังคมมีลักษณะเฉพาะที่หยั่งรากลึกในโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและชุมชน ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อจำกัด ด้านหนึ่ง ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นช่วยเสริมสร้างความร่วมมือและความช่วยเหลือเกื้อกูลในชุมชน แต่อีกด้านหนึ่ง อาจนำไปสู่การกีดกันคนนอกหรือการจำกัดโอกาสในการสร้างเครือข่ายใหม่ ๆ ซึ่งส่งผลต่อศักยภาพในการพัฒนาในระยะยาว

แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล โดยมุ่งเน้นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่กระทบต่อความสามารถของคนรุ่นอนาคตในการตอบสนองความต้องการของตนเอง (WCED, 1987) แนวคิดดังกล่าวเน้นความสมดุลระหว่างสามมิติหลัก

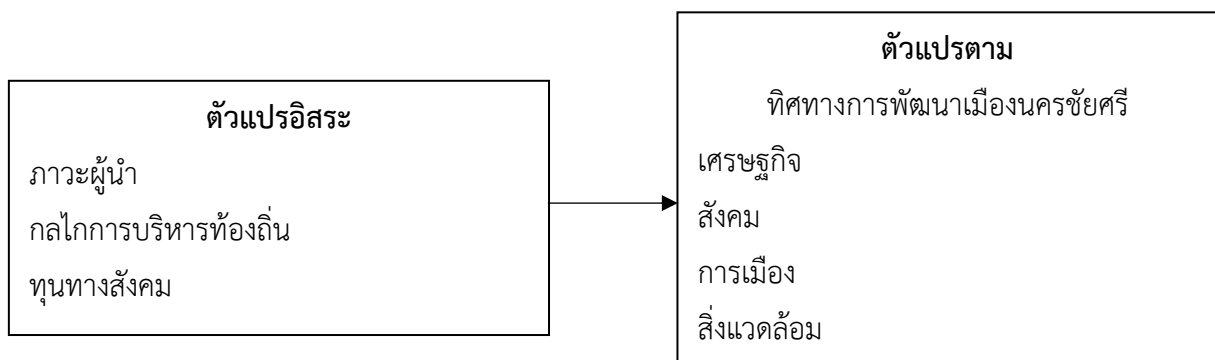

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai Journal Citation Index Centre

<https://so08.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่า “สามเสาหลักของความยั่งยืน” ในบริบทของการพัฒนาเมือง แนวคิด “เมืองยั่งยืน” ได้ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพและรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน และการสร้างระบบการบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาล (Evans et al., 2006) นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความยั่งยืนในระยะยาว สำหรับบริบทของประเทศไทย การขับเคลื่อนเมืองสู่ความยั่งยืนยังเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น ความเหลื่อมล้ำทางสังคม การขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วทิศทาง และข้อจำกัดด้านศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม การบูรณาการแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนเข้ากับการวางแผนและการบริหารจัดการเมือง โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน จะเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างเมืองที่มีความสมดุลและสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามุมมองของผู้นำ ประชาชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อพลวัตการเปลี่ยนแปลงของเมืองนครชัยศรี ในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของผู้นำ กลไกการบริหารท้องถิ่น และทุนทางสังคมที่มีผลต่อทิศทางการพัฒนาเมืองนครชัยศรี
3. เพื่อสังเคราะห์โอกาส อุปสรรค และแนวทางเชิงนโยบายเบื้องต้นในการพัฒนาเมืองนครชัยศรีสู่ความยั่งยืน

สมมติฐานการวิจัย

มุมมองของผู้นำ ประชาชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีความแตกต่างกันต่อพลวัตการเปลี่ยนแปลงของเมือง นครชัยศรีในมิติต่าง ๆ ภาวะผู้นำมีอิทธิพลเชิงบวกต่อทิศทางการพัฒนาเมือง กลไกการบริหารท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพส่งผลต่อการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน ทูทางสังคมมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความร่วมมือในการพัฒนาเมือง และการบูรณาการระหว่างผู้นำ การบริหาร และทุนทางสังคม ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน

ระเบียบวิธีการวิจัย

ขอบเขตของงานวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาพลวัตของอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นเมืองรองที่มีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคม และกำลังเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวของเมืองใหญ่และโครงสร้างพื้นฐานระดับชาติ ครอบคลุมช่วง 10-15 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2555-ปัจจุบัน) อันเป็นระยะเปลี่ยนผ่านสำคัญด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม พร้อมเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกในปี พ.ศ. 2568 จากผู้ให้ข้อมูล 16 คน ได้แก่ ภาครัฐ 4 คน ภาคเอกชน 7 คน ภาคประชาสังคม 3 คน และนักวิชาการ 2 คน โดยใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง การวิเคราะห์มุ่งครอบคลุมมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยเน้น (1) การรับรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงของเมือง (2) บทบาทภาวะผู้นำในการขับเคลื่อนและปรับตัว (3) กลไกการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชน และ (4) ความท้าทาย โอกาส และอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย 4 ภาคส่วนหลัก รวม 16 คน ได้แก่ (1) ภาครัฐและผู้กำหนดนโยบาย 4 คน ซึ่งสะท้อนทิศทางการพัฒนาเมืองและศักยภาพการบริหารท้องถิ่น (2) ภาคเอกชน นักธุรกิจ และหอการค้า 7 คน ที่สะท้อนแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจ โอกาสและความเสี่ยงของเมืองรอง (3) ภาคประชาสังคมและองค์กรชุมชน 3 คน ที่สะท้อนวิถีชีวิต อัตลักษณ์ และผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต และ (4) นักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ 2 คน ที่ช่วยเชื่อมโยงข้อมูลภาคสนามกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีอย่างเป็นระบบ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานี้ใช้เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งออกแบบเพื่อให้สามารถเข้าถึงประสบการณ์ ข้อเท็จจริงเชิงลึก มุมมอง และการตีความของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่เมืองนครชัยศรีได้อย่างรอบด้าน เครื่องมือหลักที่ใช้ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Guide), บันทึกภาคสนาม (Field

Notes) และตารางเชื่อมโยงวัตถุประสงค์ ผู้ให้ข้อมูล คำถามสัมภาษณ์ (Objective Informant Question Mapping Table) เพื่อให้โครงสร้างการเก็บข้อมูลมีความเป็นระบบและรองรับการวิเคราะห์เชิงลึกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

กระบวนการเก็บข้อมูลออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะเตรียมการ การศึกษาบริบทพื้นที่ พัฒนาแบบสัมภาษณ์ และประสานผู้ให้ข้อมูล ระยะเก็บข้อมูลภาคสนาม ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก 45–90 นาที บันทึกเสียงและบันทึกภาคสนาม พร้อมถอดเทปคำต่อคำ และระยะตรวจสอบความถูกต้อง ผ่านการทบทวนข้อมูลซ้ำ การสอบถามผู้ให้ข้อมูล การเปรียบเทียบข้ามกลุ่ม และตรวจสอบกับเอกสารทุติยภูมิ เพื่อให้ข้อมูลเชื่อถือได้และสะท้อนพลวัตเมืองนครชัยศรีอย่างแม่นยำ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้แนวทาง Thematic Analysis ของ Braun และ Clarke (2006) เพื่อสังเคราะห์แบบแผน ความหมาย และประสบการณ์ที่สะท้อนพลวัตเมืองนครชัยศรีอย่างเป็นระบบ ขั้นตอนเริ่มจากการทำความเข้าใจความคุ้นเคยกับข้อมูลผ่านการอ่านคำถอดเทปและบันทึกภาคสนามหลายรอบ ต่อด้วยการเข้ารหัสข้อมูลเบื้องต้นเพื่อระบุประเด็นสำคัญจากคำสัมภาษณ์ จากนั้นจัดกลุ่มรหัสเป็นธีม เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ผลกระทบจากเมืองนครปฐม ภาวะผู้นำ และทุนทางสังคม ก่อนทบทวนความชัดเจนของแต่ละธีมและปรับโครงสร้างให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ สุดท้ายกำหนดชื่อและความหมายของธีม พร้อมสังเคราะห์เป็นรายงานเชิงวิเคราะห์ เชื่อมโยงข้อมูลภาคสนามเข้ากับกรอบแนวคิด Urban Dynamics, Social Capital และ Adaptive Leadership รวมทั้งอ้างอิงคำพูดผู้ให้ข้อมูลเพื่อเพิ่มน้ำหนักและความน่าเชื่อถือของผลการศึกษา

ผลการวิจัย

พลวัตเมืองของนครชัยศรี

แนวคิดพลวัตเมือง (Urban Dynamics) ใช้อธิบายความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงของเมืองที่เกิดจากแรงผลักดันทางเศรษฐกิจ สังคม การใช้ที่ดิน ประชากร และสิ่งแวดล้อม เมืองไม่ได้เติบโตแบบเส้นตรง หากเติบโตแบบซ้อนชั้นและแปรผันตามโครงสร้างเศรษฐกิจและความต้องการของทุน เมื่อนำมาประยุกต์กับเมืองปริมณฑล เช่น นครชัยศรี แนวคิดนี้ช่วยให้เห็นทั้งโอกาส ความเติบโต และความเปราะบางที่เกิดขึ้นพร้อมกัน Lefebvre (1991) ใน The Production of Space ชี้ว่า พื้นที่เมืองถูก “ผลิตซ้ำ” ผ่านกลไกเศรษฐกิจ อำนาจรัฐ และทุน เมื่อโครงสร้างเศรษฐกิจเปลี่ยน การใช้ที่ดินจึงเปลี่ยนตาม ทำให้เกิดการขยายเมืองและการรุกพื้นที่ชนบทเข้าสู่โครงสร้างเมือง ขณะที่ Urban Transition Theory ของ McGee (1991) และ Sieverts

(2003) อธิบายการเปลี่ยนผ่านรวดเร็วของเมืองปริณทลจากชนบทสู่ชานเมือง ก่อให้เกิดเขตเศรษฐกิจใหม่ การเติบโตที่เร็วกว่าศักยภาพรองรับ และปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา Urban Ecological Theory และแนวคิด Urban Carrying Capacity ชี้ให้เห็นว่า เมืองมีขีดจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม หากการเติบโตเกินสมดุล จะเกิดปัญหา เช่น น้ำเสีย การจราจร การใช้ที่ดินผิดประเภท และความแออัด ซึ่งสะท้อนอย่างชัดเจนในนครชัยศรี เมื่อผสานกรอบทฤษฎีกับข้อมูลพื้นที่ พบพลวัตสำคัญ ได้แก่ การเปลี่ยนการใช้ที่ดินจากเกษตรกรรมสู่หมู่บ้านจัดสรร คลังสินค้า และโลจิสติกส์ การเติบโตที่เร็วเกินความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาน้ำเสีย และความไม่เชื่อมโยงระหว่างชุมชนเก่า-ใหม่ ตลอดจนผลของ Metropolitan Spillover จากเมืองนครปฐมสู่เมืองนครชัยศรี ที่ทำให้การอยู่อาศัย การลงทุน และบริการกระจายตัวเพิ่มขึ้น ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า นครชัยศรีกำลังเผชิญพลวัตเมืองแบบซ้อนชั้น ทั้งการขยายตัวของเศรษฐกิจใหม่ การเปลี่ยนโครงสร้างประชากร ความกดดันด้านสิ่งแวดล้อม และการเชื่อมโยงระหว่างเมืองแม่-เมืองลูก ซึ่งสะท้อนลักษณะของเมืองปริณทลทั่วโลกที่กำลังอยู่ระหว่าง “การเติบโต” และ “ความเปราะบาง” พร้อมกัน ทั้งหมดนี้ยืนยันความเหมาะสมของการใช้กรอบ Urban Dynamics, Urban Periphery Theory และ Urban Transition Theory ในการอธิบายการเปลี่ยนผ่านของนครชัยศรีในยุคปัจจุบัน

ภาวะผู้นำของผู้บริหารเมืองนครชัยศรี

ภาวะผู้นำในการพัฒนาเมืองไม่ได้จำกัดเพียง “คุณลักษณะของผู้นำ” แต่คือความสามารถเชิงกระบวนการในการมองเห็นพลวัตของเมือง จัดการความซับซ้อน เชื่อมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และตัดสินใจอย่างรับผิดชอบต่อชุมชน เมืองปริณทลอย่างนครชัยศรีเผชิญความท้าทายที่ซับซ้อนกว่าพื้นที่ทั่วไป ทั้งการขยายตัวของเมือง สิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำ และแรงกดดันจากเศรษฐกิจเมืองแม่-เมืองลูก ทำให้แนวคิดภาวะผู้นำสมัยใหม่ช่วยอธิบายบทบาทผู้นำท้องถิ่นได้อย่างลึกซึ้งกว่าการมองในเชิงตำแหน่ง

1. ภาวะผู้นำเชิงปรับตัว (Adaptive Leadership) Heifetz (1994) แยกปัญหาเป็น Technical Problems และ Adaptive Challenges โดยปัญหาเชิงปรับตัว เช่น น้ำเสียเรื้อรัง การขยายตัวของหมู่บ้านจัดสรร ความต้องการของประชากรใหม่ ความเหลื่อมล้ำ และการจราจร ไม่มีสูตรสำเร็จ ต้องอาศัยการเรียนรู้ร่วมกัน การทดลอง และการใช้พลังชุมชน ผู้นำท้องถิ่นนครชัยศรีจึงต้องปรับตัวสูงและทำงานกับความไม่แน่นอนอย่างต่อเนื่อง

2. ภาวะผู้นำเชิงประสาน (Collaborative Leadership) Crosby & Bryson (2005) เน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายข้ามภาคส่วนเพื่อจัดการปัญหาที่ซับซ้อนเกินกว่าหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง เช่น กลุ่มคนรักแม่น้ำท่าจีน ภาคธุรกิจโลจิสติกส์ หน่วยงานรัฐ ชุมชนเก่า-ใหม่ และสถาบันศาสนา ตัวอย่างคือกิจกรรมฟื้นฟูแม่น้ำ การประสานพื้นที่พัฒนาอสังหาริมทรัพย์ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างท้องถิ่น-จังหวัด ซึ่งสะท้อนการรวมพลังร่วมสร้างเมือง

3. ภาวะผู้นำเชิงพื้นที่ (Place-based Leadership) Beer et al., (2019) ผู้นำต้อง “อ่านพื้นที่ให้เป็น” เข้าใจประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ จุดแข็ง-จุดเปราะบางของเมือง เพื่อออกแบบการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น นครชัยศรีมีเอกลักษณ์เฉพาะ เช่น วิถีชุมชนริมท่าจีน สวนผลไม้ วัฒนธรรมส้มโอ และเครือข่ายวัด การร่วมมือกับกลุ่มอนุรักษ์แม่น้ำสะทอนภาวะผู้นำที่ยึดโยงพื้นที่อย่างแท้จริง

จากการสังเคราะห์ พบว่าภาวะผู้นำในนครชัยศรีมีลักษณะเด่น 3 ประการ ได้แก่ การปรับตัว การประสานความร่วมมือ และ การอ่านพื้นที่เชิงลึก คุณลักษณะเหล่านี้ทำให้เมืองสามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงได้ในขณะที่ยังคงรักษาความเป็นชุมชนและสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งยังสะท้อนว่าเมืองไม่ได้ขับเคลื่อนด้วยผู้นำการเมืองเพียงคนเดียว แต่ขับเคลื่อนด้วยผู้นำสังคมหลายระดับที่ร่วมกันกำหนดทิศทางอนาคตของนครชัยศรี

การบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของเมืองนครชัยศรี

การบริหารจัดการเมืองยุคปัจจุบันไม่ใช่ภาระของรัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องอาศัยพลังร่วมจากภาครัฐ ธุรกิจ ประชาสังคม และประชาชน แนวคิด Governance จึงเข้ามาแทนการบริหารแบบรัฐเป็นศูนย์กลาง โดยเน้นความโปร่งใส ความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง สำหรับนครชัยศรีที่เผชิญปัญหาน้ำเสีย การขยายตัวของเมือง ความเหลื่อมล้ำ และแรงกดดันจากเศรษฐกิจเมืองศูนย์กลาง แนวคิด Collaborative Governance (Ansell & Gash, 2007) จึงมีความเหมาะสม เพราะปัญหาเชิงพื้นที่และสิ่งแวดล้อมไม่สามารถแก้ไขได้โดยหน่วยงานเดียว ตัวอย่างสำคัญคือการฟื้นฟูแม่น้ำท่าจีน ซึ่งต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของชุมชน หน่วยงานรัฐ และภาคธุรกิจ นครชัยศรียังสะท้อนลักษณะของ Multi-level Governance (Hooghe & Marks, 2003) ที่มองว่าการบริหารเมืองต้องประสานหลายระดับ ตั้งแต่ต้นนโยบายระดับชาติ จังหวัด อำเภอ-เทศบาล ไปจนถึงชุมชน ภาคสนามพบว่าผู้นำท้องถิ่นต้องทำงานกับหลายหน่วยงาน ซึ่งบางครั้งทำให้การจัดการล่าช้า สอดคล้องกับข้อสังเกตของทฤษฎี MLG ขณะเดียวกัน แนวคิด Participatory Governance (Bingham, Nabatchi & O’Leary, 2005) เน้นการมีส่วนร่วมเชิงสาระของประชาชน ตัวอย่างในนครชัยศรี ได้แก่ การร่วมวางผังเมือง การจัดทำพื้นที่สีเขียว การแก้ปัญหาจราจร และกิจกรรมฟื้นฟูแม่น้ำท่าจีน อย่างไรก็ตาม เกิด “ความไม่สมดุลทางการมีส่วนร่วม” ชัดเจน คือ ชุมชนดั้งเดิมมีพลังสูง ภาคธุรกิจมีบทบาทจำกัด และชุมชนใหม่ในหมู่บ้านจัดสรรยังไม่เข้ามามีส่วนร่วม โดยสรุป เมืองปริณทณที่เติบโตเร็ว เช่น นครชัยศรี จำเป็นต้องใช้การบริหารแบบ “Collaborative + Multi-level + Participatory Governance” เพื่อรองรับพลวัตเมืองและขับเคลื่อนสู่ความยั่งยืนในทุกมิติ

การพัฒนาเมืองนครชัยศรีอย่างยั่งยืน (Sustainable Urban Development)

การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนคือการสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต โดยไม่กระทบความสามารถของคนรุ่นอนาคต แนวคิดนี้สำคัญอย่างยิ่งสำหรับเมืองปริณทณอย่างนครชัยศรีที่กำลัง

ขยายตัวรวดเร็ว ขณะที่โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมรองรับไม่ทัน รายงาน Brundtland (1987) วางรากฐานแนวคิดความยั่งยืน และสอดคล้องกับ Ecological Modernization Theory (Mol & Spaargaren, 2000) ซึ่งมองว่าเมืองสามารถเติบโตควบคู่กับการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมได้ หากใช้เทคโนโลยีสีเขียวและการจัดการทรัพยากรเชิงระบบ แนวคิดนี้สอดคล้องกับปัญหาน้ำเสียแม่น้ำท่าจีนที่ต้องการการแก้แบบบูรณาการมากกว่าการแก้ไขเฉพาะจุด ด้านการวางแผนเมือง Campbell's Triangle (1996) ชี้ว่า เมืองต้องรักษาสมดุล 3 ด้าน ได้แก่ การเติบโตทางเศรษฐกิจ การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และความเป็นธรรมทางสังคม หากด้านหนึ่งถูกละเลย เมืองจะเกิดความตึงเครียด เช่น ความแออัด ความร้อนในเมือง และความเหลื่อมล้ำระหว่างชุมชนใหม่-เก่า ซึ่งปรากฏชัดในนครชัยศรีผ่านการเปลี่ยนที่ดินจากเกษตรสู่พาณิชย์กรรมและการขยายตัวของโลจิสติกส์ งานวิจัยนี้ยังใช้กรอบ Smart & Sustainable City ที่เน้นเครื่องมืออัจฉริยะ เช่น Smart Mobility, Green Infrastructure และ Data-driven Planning เหมาะกับบริบทนครชัยศรีที่เผชิญจราจรหนัก การเติบโตของโลจิสติกส์ และการเพิ่มขึ้นของที่อยู่อาศัย ขณะเดียวกัน ปัญหาน้ำเสียท่าจีนสะท้อนภาระของระบบนิเวศที่ใกล้เพดานรองรับ (Urban Carrying Capacity) ส่วนความเหลื่อมล้ำชุมชนใหม่-เก่าเป็นโจทย์สำคัญด้าน Social Justice นครชัยศรียังมีศักยภาพเชิงพื้นที่ เช่น ริมแม่น้ำท่าจีน คลองธรรมชาติ และสวนเกษตร ที่สามารถพัฒนาเป็น Green Infrastructure เพื่อเพิ่มความเย็น ลดน้ำท่วม และสร้างพื้นที่สาธารณะ โดยสรุป เมืองจำเป็นต้อง “จัดสมดุลใหม่” ระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และความเป็นธรรม เพื่อให้เติบโตอย่างยั่งยืน

ทุนทางสังคมของเมืองนครชัยศรี

ทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรที่มองไม่เห็น แต่มีพลังสำคัญต่อการพัฒนาเมือง โดยเฉพาะในพื้นที่ปริณทลอย่างนครชัยศรี ซึ่งต้องเผชิญปัญหาที่ระบบราชการแก้ไขได้จำกัด ทุนทางสังคมประกอบด้วยความไว้วางใจ เครือข่าย บรรทัดฐานร่วม และการมีส่วนร่วม ที่ช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการปัญหาได้อย่างคล่องตัว เมืองที่มีทุนทางสังคมเข้มแข็งย่อมขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงจากล่างขึ้นบนได้มีประสิทธิภาพ ในนครชัยศรี ทุนทางสังคมมีทั้งเครือข่ายดั้งเดิมที่มั่นคงและเครือข่ายใหม่ที่กำลังก่อรูป สอดคล้องกับแนวคิดของ Putnam (1993, 2000) ที่แบ่งทุนทางสังคมเป็นสองมิติ ได้แก่ Bonding Capital – ความแน่นแฟ้นภายในกลุ่ม เช่น ชุมชนริมท่าจีน วัด ตลาด และเกษตรกรดั้งเดิม และ Bridging Capital – การเชื่อมระหว่างกลุ่มต่างกัน เช่น ชุมชนใหม่ในหมู่บ้านจัดสรรกับชุมชนเดิม ซึ่งยังเกิดน้อย ทำให้เกิด “ช่องว่างทุนทางสังคม” Coleman (1988) มองทุนทางสังคมเป็น “ทรัพยากรเชิงหน้าที่” ที่เอื้อให้เกิดความไว้วางใจ บรรทัดฐาน และการแลกเปลี่ยนข้อมูล เห็นได้จากความร่วมมือในการฟื้นฟูแม่น้ำท่าจีนที่ต้องพึ่งพาพลังชุมชนมากกว่ากลไกรัฐ ขณะที่ Bourdieu (1986) มองทุนทางสังคมเป็น “อำนาจจากเครือข่าย” สะท้อนผ่านบทบาทของผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการท้องถิ่น และกลุ่มอนุรักษ์ที่มีอิทธิพลต่อทิศทางการพัฒนาเมือง กรณีของกลุ่มคนรักแม่น้ำท่าจีน โดยเฉพาะบทบาทของ อ.ประเชิญ เป็นตัวอย่างทุนทางสังคมเข้มข้น มีอัตลักษณ์ร่วมและเครือข่ายที่ดึงภาคส่วนต่าง ๆ เข้าร่วมแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน ขณะที่วัดและผู้นำศาสนาทำหน้าที่เป็น “ศูนย์กลางความไว้วางใจ” ส่วนผู้ประกอบการท้องถิ่นสร้าง

การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ช่วยค้ำจุนเมือง จากการวิเคราะห์พบว่าทุนทางสังคมของนครชัยศรีมี 3 มิติสำคัญ Strong Bonding Capital ความมั่นคงในชุมชนดั้งเดิม Emerging Bridging Capital ช่องว่างระหว่างชุมชนใหม่-เก่า ซึ่งจะกำหนดทิศทางการเปลี่ยนผ่านของเมือง และ High-impact Social Capital จากกลุ่มนำการเปลี่ยนแปลง เช่น กลุ่มอนุรักษ์ทำกิน กล่าวโดยรวม ทุนทางสังคมคือหัวใจหลักของนครชัยศรี และเป็นพลังที่กำหนดความเป็นไปได้ของเมืองในอนาคต โดยเฉพาะการก้าวสู่เมืองที่ยั่งยืน

อภิปรายผล

พลวัตนครชัยศรีกับทฤษฎีเมืองปริณทล

ประการแรก พลวัตทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการบริหาร และสิ่งแวดล้อมของนครชัยศรีที่พบในการวิจัยสอดคล้องกับข้อถกเถียงสากลเรื่องการขยายตัวของผังเมืองและพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท (peri-urban areas) โดยงานของ Angel (2011) อธิบายว่าการเติบโตของเมืองสมัยใหม่มักขยายตัวกินพื้นที่ชนบทโดยรอบ เกิดการใช้ที่ดินแบบผสมผสาน และรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่หลากหลายและมีความหนาแน่นแตกต่างกัน ในบริบทไทย งานของ Jongkroy (2009) เกี่ยวกับพื้นที่รอบกรุงเทพฯ พบว่าการขยายตัวของเมืองทำให้พื้นที่เกษตรกรรมถูกแปรเปลี่ยนเป็นย่านที่อยู่อาศัยและบริการตามแนวถนนและโครงข่ายคมนาคม ผลการวิจัยในนครชัยศรี ซึ่งพบการเพิ่มขึ้นของหมู่บ้านจัดสรร คลังสินค้า และโครงการพาณิชยกรรมบนที่ดินทำกินเดิม จึงเป็นตัวอย่างร่วมสมัยของกระบวนการ peri-urbanization ที่เกิดขึ้นในเมืองรองปริณทล ไม่ใช่เฉพาะพื้นที่รอบมหานครเท่านั้น นอกจากนี้ ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เช่น การลดลงของพื้นที่สีเขียว การเปลี่ยนแปลงระบบน้ำ และความเสี่ยงน้ำหลาก-น้ำแล้งที่รุนแรงขึ้น สอดคล้องกับงานของ Douglas et al. (2005) ที่ชี้ว่า การขยายตัวของเมืองที่ขาดการวางแผนสามารถทำลายบริการระบบนิเวศและเพิ่มความเสี่ยงต่อชุมชนได้ ในบริบทนครชัยศรี เกี่ยวกับความขัดแย้งด้านการจัดการน้ำในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท ตำบลลานตากฟ้า พบว่า การเปลี่ยนการใช้ที่ดินและโครงการชลประทานใหม่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวนาและชุมชนริมคลองอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบเชิงคุณภาพของงานวิจัยนี้ที่สะท้อนทั้งความไม่มั่นคงด้านน้ำและการปรับตัวของชุมชนต่อโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ในพื้นที่เดียวกัน

เมื่อพิจารณาผ่านกรอบทฤษฎีเมืองปริณทล (suburbanization theory) จะเห็นได้ว่านครชัยศรีกำลังเปลี่ยนบทบาทจากพื้นที่เกษตรกรรมดั้งเดิมไปสู่พื้นที่รองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานครและเมืองศูนย์กลางใกล้เคียง กระบวนการดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นเพียงในมิติทางกายภาพของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นด้วย แนวคิดของ Fishman (1987) อธิบายว่า การขยายตัวของเมืองสู่พื้นที่ชานเมืองทำให้เกิดรูปแบบการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างศูนย์กลางเมืองกับพื้นที่โดยรอบ โดยประชาชนจำนวนมากยังคงเชื่อมโยงกับตลาดแรงงาน แหล่งบริการ และโครงสร้างพื้นฐานในเมืองหลัก ขณะเดียวกันก็เลือกอยู่อาศัยในพื้นที่ที่มีต้นทุนที่ดินต่ำกว่าและคุณภาพสิ่งแวดล้อมดีกว่า ผลการวิจัยในนครชัยศรีสะท้อนลักษณะดังกล่าวอย่างชัดเจน เนื่องจากประชากรใหม่จำนวนมากเป็นกลุ่มผู้

เดินทางไปทำงานในกรุงเทพมหานครหรือเขตเมืองใกล้เคียง ขณะที่พื้นที่ในอำเภอทำหน้าที่เป็นทั้งแหล่งที่อยู่อาศัยและพื้นที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ขยายตัวออกจากเมืองศูนย์กลาง

ในอีกด้านหนึ่ง แนวคิดเรื่อง “การกลายเป็นเมืองแบบกระจายตัว” (urban sprawl) ยังช่วยอธิบายพลวัตของนครชัยศรีได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการเติบโตตามแนวเส้นทางคมนาคมสายหลักและพื้นที่ที่เข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานได้สะดวก ลักษณะดังกล่าวส่งผลให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบกระจายและยากต่อการบริหารจัดการในระยะยาว แม้ว่าการพัฒนามาซึ่งการลงทุน การจ้างงาน และโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่ แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างแรงกดดันต่อระบบสาธารณูปโภค ทรัพยากรธรรมชาติ และศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการกำกับดูแลพื้นที่ การเพิ่มขึ้นของประชากรแฝงและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายทำให้เกิดการวางแผนเชิงพื้นที่ที่ต้องเผชิญกับความซับซ้อนมากขึ้นกว่าที่เคยเป็นในสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนแนวคิดเรื่อง “พื้นที่ลูกผสม” (hybrid space) ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของพื้นที่ปริมณฑลในหลายประเทศ กล่าวคือ พื้นที่หนึ่งเดียวกันอาจประกอบด้วยกิจกรรมทางการเกษตร การอยู่อาศัยสมัยใหม่ กิจกรรมโลจิสติกส์ และพื้นที่พาณิชยกรรมที่ดำรงอยู่ร่วมกัน ความหลากหลายดังกล่าวทำให้เกิดทั้งโอกาสและความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากร โดยเฉพาะประเด็นที่ดิน น้ำ และสิ่งแวดล้อม การศึกษานครชัยศรีจึงช่วยยืนยันข้อเสนอทางทฤษฎีที่ว่า พื้นที่ปริมณฑลมิได้เป็นเพียง “พื้นที่รอการพัฒนา” ของเมืองใหญ่ หากแต่เป็นพื้นที่ที่มีพลวัตเฉพาะตัว มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายกลุ่ม และต้องการรูปแบบการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับความซับซ้อนของการเปลี่ยนผ่านจากชนบทสู่เมืองอย่างยั่งยืน

ภาวะผู้นำเชิงปรับตัว-เชิงพื้นที่กับการจัดการเมืองปริมณฑล

ประการที่สอง ด้านภาวะผู้นำ ผลการวิจัยสะท้อนชัดเจนว่าปัญหาของนครชัยศรีจำนวนมากเป็นปัญหาเชิงปรับตัว (adaptive challenges) มากกว่าปัญหาเชิงเทคนิค เช่น ความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกับการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ ความไม่ลงรอยระหว่างวิสัยทัศน์เดิมกับผู้อยู่อาศัยใหม่ และการจัดสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจกับคุณภาพสิ่งแวดล้อม แนวคิดภาวะผู้นำเชิงปรับตัวของ Heifetz จึงช่วยอธิบายว่าผู้นำท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพไม่ได้ทำหน้าที่เสนอคำตอบให้ประชาชนเพียงฝ่ายเดียว แต่ทำหน้าที่ตั้งคำถามยาก เปิดพื้นที่ปลอดภัยให้เกิดการถกเถียง และระดมการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อทดลองแนวทางใหม่ ๆ (Heifetz, 1994; Heifetz et al., 2009) กรณีของเครือข่ายภาคประชาชนและนักธุรกิจท้องถิ่นที่ทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในนครชัยศรี แสดงให้เห็นการผสมผสานของภาวะผู้นำเชิงปรับตัว ภาวะผู้นำแบบร่วมมือ (collaborative leadership) และภาวะผู้นำเชิงพื้นที่ (place-based leadership) ตามข้อเสนอของ Beer et al. (2019) และ Hambleton (2014) ที่มองว่าผู้นำเมืองสมัยใหม่ต้องใช้พลังของสถานที่ (power of place) ทั้งประวัติศาสตร์ ภูมิประเทศ และอัตลักษณ์ชุมชน มาเป็นทุนในการสร้างวาระร่วมของเมือง พร้อมทั้งเชื่อมโยงภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคมให้ทำงานเป็นเครือข่าย (Beer et al., 2019; Hambleton, 2014) อย่างไรก็ตาม เมื่อเทียบกับกรอบ collaborative governance ของ Ansell และ Gash (2007) และแนวคิด

participatory governance ของ Bingham, Nabatchi และ O'Leary (2005) จะเห็นว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในนครชัยศรียังอยู่ในระดับเครือข่ายหลวม ๆ และเวทีเชิงประเด็น มากกว่ากลไกสถาบันที่มีความต่อเนื่อง และครอบคลุมทุกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนั้น แม้จะมีตัวอย่างภาวะผู้นำที่ก้าวหน้า แต่ยังจำเป็นต้องออกแบบโครงสร้างการมีส่วนร่วมและธรรมาภิบาลใหม่ให้รองรับพลวัตเมืองปริมณฑลได้ดียิ่งขึ้น (Ansell & Gash, 2007; Bingham et al., 2005)

ทุนทางสังคม การมีส่วนร่วม และความสามารถของเมืองรอง

ประการที่สาม บทบาทของทุนทางสังคมที่ปรากฏในงานวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Putnam (1993) ที่มองว่าความเชื่อใจ เครือข่าย และบรรทัดฐานแห่งความร่วมมือเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ หลายชุมชนริมแม่น้ำท่าจีนมีทุนทางสังคมเชิงยึดเหนี่ยว (bonding social capital) สูง ผ่านเครือข่าย วัด งานบุญ และกิจกรรมชุมชน ทำให้มีความสามารถในการดูแลกันเองและรับมือวิกฤต เช่น น้ำท่วมและการเวนคืนที่ดิน อย่างไรก็ตาม ระดับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนดั้งเดิมกับหมู่บ้านจัดสรรใหม่ยังคงแยกส่วน ส่งผลให้ทุนทางสังคมเชื่อมโยง (bridging social capital) อยู่ในระดับจำกัด ภาพนี้สอดคล้องกับงานของ Douglas et al. (2005) ที่อธิบายว่า ความแตกต่างด้านชนชั้น รายได้ และภูมิหลังในเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สามารถเป็นอุปสรรคต่อความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อม เว้นแต่จะมีบทบาทของรัฐหรือภาคประชาสังคมซึ่งทำหน้าที่เป็น “ตัวกลางสร้างความไว้วางใจ” ในการเชื่อมกลุ่มต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ข้อค้นพบของงานวิจัยชี้ว่า ทุนทางสังคมของนครชัยศรีสามารถใช้ทั้งเพื่อร่วมมือ ต่อรอง และบางครั้งเพื่อดำเนินนโยบายรัฐหรือทุนขนาดใหญ่ แต่กลับมีข้อจำกัดเมื่อปัญหาเกี่ยวข้องกับโครงสร้างอำนาจระดับภูมิภาค สอดคล้องกับข้อถกเถียงในวรรณกรรมว่าทุนทางสังคมเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากไม่ถูกเชื่อมเข้ากับกรอบธรรมาภิบาลแบบพหุระดับ (multi-level governance) และภาวะผู้นำเชิงพื้นที่ที่เข้มแข็ง (Beer et al., 2019; Hambleton, 2014; Ansell & Gash, 2007) ข้อสรุปเชิงทฤษฎี งานวิจัยนี้ยืนยันว่า พลวัตของนครชัยศรีในฐานะเมืองปริมณฑลเป็นกระบวนการซับซ้อนที่เชื่อมโยงสามมิติ ได้แก่ (1) การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของพื้นที่เมือง-ชนบท ตามแบบ peri-urban transition (2) ภาวะผู้นำเชิงปรับตัวและเชิงพื้นที่ที่ขับเคลื่อนผ่านเครือข่ายหลายระดับ (3) ทุนทางสังคมที่ทั้งเอื้อต่อและจำกัดความสามารถของเมืองรองในการจัดการปัญหา การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนในนครชัยศรีจึงต้องออกแบบนโยบายที่เสริมสร้างทั้งสามมิติควบคู่กัน ได้แก่ ผังเมืองที่เข้าใจบริบททั้งเมือง-กิ่งชนบท การสร้างพื้นที่ให้ผู้นำทำงานแบบ adaptive และ place-based leadership และการลงทุนระยะยาวในการพัฒนาทุนทางสังคมทั้งเชิงยึดเหนี่ยวและเชื่อมโยง เพื่อให้เมืองสามารถเปลี่ยนผ่านสู่อนาคตที่น่าอยู่และยั่งยืนได้จริง

สรุป

งานวิจัยในเชิงวิเคราะห์นี้ชี้ให้เห็นอย่างเป็นระบบว่า “ศักยภาพของเมืองในการรับมือกับความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลง” ไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยเชิงโครงสร้างทางกายภาพหรือเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากแต่ถูกกำหนดอย่างมีนัยสำคัญโดยคุณภาพของภาวะผู้นำและโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดำรงอยู่ภายในเมืองด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์เชิงระบบ มีบทบาทสำคัญในการมองเห็นความเชื่อมโยงของปัญหาเมืองในมิติที่ซับซ้อนและพึ่งพากัน เช่น มิติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และการบริหารจัดการเมือง ผู้นำลักษณะนี้ไม่เพียงแต่สามารถวิเคราะห์ปัญหาแบบองค์รวมได้เท่านั้น แต่ยังสามารถสื่อสารวิสัยทัศน์ดังกล่าวให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในหลายระดับของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อีกทั้งยังสามารถทำหน้าที่เป็น “ตัวเชื่อมประสาน” ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างมีเอกภาพ ในขณะเดียวกัน ทูตทางสังคม ถือเป็นปัจจัยเชิงกลไกที่มีบทบาทเสริมสร้างความเข้มแข็งของเมืองอย่างมีนัยสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นความไว้วางใจระหว่างประชาชนกับรัฐ เครือข่ายความสัมพันธ์ในระดับชุมชน หรือรูปแบบความร่วมมือเชิงสถาบันที่เกิดจากการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ทูตทางสังคมเหล่านี้ช่วยลดต้นทุนความขัดแย้ง เพิ่มระดับการยอมรับของนโยบายสาธารณะ และส่งเสริมความสามารถในการปรับตัวของเมืองต่อแรงกดดันและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อพิจารณาในภาพรวม ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการบูรณาการแนวคิดสามมิติหลัก ได้แก่ พลวัตเมือง ภาวะผู้นำเชิงระบบ และทูตทางสังคม เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม เพื่อทำความเข้าใจการพัฒนาเมืองในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น ทั้งในมิติของการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและเชิงความสัมพันธ์ทางสังคม ในเชิงนโยบาย ผลการศึกษามีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการออกแบบแนวทางการพัฒนาเมืองระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในบริบทของเมืองกำลังเปลี่ยนผ่านของประเทศไทย ซึ่งต้องเผชิญทั้งความท้าทายจากการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และข้อจำกัดด้านทรัพยากร การเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงระบบควบคู่ไปกับการลงทุนในทูตทางสังคม จึงเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับความสามารถของเมืองให้สามารถปรับตัวได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแก่ภาครัฐ

1. ปฏิรูประบบผังเมืองและกฎหมายควบคุมการใช้ที่ดิน ปรับปรุง พ.ร.บ.ผังเมือง เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีอำนาจในการอนุมัติโครงการที่กระทบภูมินิเวศ เช่น การถมคลอง การปรับพื้นที่ลุ่มต่ำ กำหนดมาตรการคุ้มครองพื้นที่น้ำท่วมตามธรรมชาติ (Retention Area) ของเมืองรองโดยเฉพาะ
2. จัดตั้ง “ศูนย์บริหารพื้นที่เมืองหลัก-เมืองรอง” ระดับจังหวัดเพื่อเชื่อมประสานงานของหน่วยงานส่วนกลาง จังหวัด ท้องถิ่น ทำหน้าที่วิเคราะห์ผลกระทบของการขยายตัวเมืองหลักต่อ เมืองรอง เช่น นครปฐม นครชัยศรี

3. พัฒนาระบบข้อมูลเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (Integrated Spatial Data Platform) ในการใช้ GIS และฐานข้อมูลน้ำ-คลอง-การใช้ที่ดินร่วมกันทุกหน่วยงาน, สนับสนุนงบประมาณเพื่อใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการวางแผนเมือง

4. ส่งเสริมงบประมาณเฉพาะกิจสำหรับเมืองรอง (Secondary Cities Fund) เพื่อรองรับโครงสร้างพื้นฐาน การบริหารจัดการน้ำ และพื้นที่สิ่งแวดล้อม และลดความเหลื่อมล้ำด้านงบประมาณระหว่างเมืองหลักและเมืองรอง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาผลกระทบเชิงระบบจากการขยายตัวของเมืองหลักต่อเมืองรองในระยะยาว
2. การเปลี่ยนแปลงของภูมิโนเวศสวน-คลองแบบ Longitudinal Study
3. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเก่า-ชุมชนใหม่ในเชิงสังคมวิทยาเมือง
4. ศึกษาเศรษฐกิจเมืองรองเชิงเปรียบเทียบระหว่างจังหวัด เพื่อหาโมเดลการพัฒนาเศรษฐกิจที่เหมาะสมของเมืองรองไทยแต่ละแห่ง

เอกสารอ้างอิง

- กตัญญู แก้วหานาม. (2564). การพัฒนาต้นแบบเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) ผ่านระบบ กลไกความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น: กรณีศึกษาเทศบาล เมืองกาฬสินธุ์. *วารสารวิชาการการพัฒนาเมืองและท้องถิ่น*, 10(2), 45-60.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การปกครองท้องถิ่นไทย: หลักการและมิติใหม่ในอนาคต*. สำนักพิมพ์สมาธรรม.
- นิชมล ปัญญาวิโรกุล, & สุรเชษฐ์ ศรีภูริรักษ์. (2568). [บทความ/รายงานเกี่ยวกับความเป็นเมืองในเอเชีย]. (กรุณาเพิ่มรายละเอียดแหล่งตีพิมพ์)
- ปาณิสรา ตรัสศรี. (2559). [งานวิจัยด้านการพัฒนาเมือง/การมีส่วนร่วม]. (กรุณาเพิ่มรายละเอียดแหล่งตีพิมพ์)
- ประเวศ วะสี. (2545). *พลังสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา: ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมไทย*. หมอชาวบ้าน.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2542). *ประชาสังคมกับการพัฒนาประเทศไทย*. สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- อรทัย กิกผล. (2554). *การกระจายอำนาจกับการปกครองท้องถิ่นไทย*. สถาบันพระปกเกล้า.
- สมาน ศิริเจริญสุข. (2565). ภาวะผู้นำกับการจัดการความขัดแย้ง. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 5(6), 301-316.
- สวทช. (2560). *แนวคิดเมืองอัจฉริยะ (Smart City) และการพัฒนาเมืองในประเทศไทย*. สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.
- Angel, S. (2011). *Making room for a planet of cities*. Lincoln Institute of Land Policy.
- Angel, S., Parent, J., Civco, D. L., Blei, A., & Potere, D. (2012). The dimensions of global urban expansion: Estimates and projections for all countries, 2000–2050. Lincoln Institute of Land Policy.

- Ansell, C., & Gash, A. (2007). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543–571. <https://doi.org/10.1093/jopart/mum032>
- Beer, A., McKenzie, F., Blažek, J., & Sotarauta, M. (2019). *Place-based leadership and regional development*. Routledge.
- Bingham, L. B., Nabatchi, T., & O’Leary, R. (2005). The new governance: Practices and processes for stakeholder and citizen participation in the work of government. *Public Administration Review*, 65(5), 547–558.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Campbell, S. (1996). Green cities, growing cities, just cities? Urban planning and the contradictions of sustainable development. *Journal of the American Planning Association*, 62(3), 296–312.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95–S120.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). Sage Publications.
- Crosby, B. C., & Bryson, J. M. (2005). *Leadership for the common good: Tackling public problems in a shared-power world*. Jossey-Bass.
- Douglas, I., et al. (2005). Urban ecology / urban environmental change in Southeast Asia. (Details need verification).
- Evans, B., Joas, M., Sundback, S., & Theobald, K. (2006). *Governing sustainable cities*. Earthscan.
- European Commission, Joint Research Centre (JRC). (2024). *Urbanisation and sustainable cities in Asia: Challenges and policy responses*. European Commission.
- Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219–245. <https://doi.org/10.1177/1077800405284363>
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380.
- Hambleton, R. (2014). *Leading the inclusive city: Place-based innovation for a bounded planet*. Policy Press.
- Heifetz, R. A. (1994). *Leadership without easy answers*. Harvard University Press.
- Heifetz, R. A., Grashow, A., & Linsky, M. (2009). *The practice of adaptive leadership: Tools and tactics for changing your organization and the world*. Harvard Business Press.
- Hooghe, L., & Marks, G. (2003). Unraveling the central state, but how? Types of multi-level governance. *American Political Science Review*, 97(2), 233–243.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, Trans.). Blackwell. (Original work published 1974)
- Marshall, J. D., McDonald, R. L., & Levy, M. J. (2009). Urbanization and environmental health: The role of urban growth in developing countries. *Environmental Research Letters*, 4(4), 044005.
- McGee, T. G. (1991). The emergence of desakota regions in Asia: Expanding a hypothesis. In N. Ginsburg, B. Koppel, & T. G. McGee (Eds.), *The extended metropolis* (pp. 3–25). University of Hawaii Press.

- Mol, A. P. J., & Spaargaren, G. (2000). Ecological modernisation theory in debate. *Environmental Politics*, 9(1), 17–49.
- Pacione, M. (2009). *Urban geography: A global perspective* (3rd ed.). Routledge.
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Rhodes, R. A. W. (1997). *Understanding governance: Policy networks, governance, reflexivity and accountability*. Open University Press.
- Sandelowski, M. (1995). Sample size in qualitative research. *Research in Nursing & Health*, 18(2), 179–183. <https://doi.org/10.1002/nur.4770180211>
- Satterthwaite, D. (2016). Successful small cities: A different vision for urbanisation. *Environment and Urbanization*, 28(1), 3–8. <https://doi.org/10.1177/0956247815627525>
- Sieverts, T. (2003). *Cities without cities: An interpretation of the Zwischenstadt*. Routledge.
- SDSN Thailand. (2024). *Sustainable Development Report Thailand: SDG 11 Sustainable Cities and Communities*. Sustainable Development Solutions Network Thailand.
- The Rockefeller Foundation. (2025). *100 Resilient Cities: Building urban resilience in the 21st century*. Rockefeller Foundation.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2018). *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*. United Nations.
- UN-Habitat. (2020). *World cities report 2020: The value of sustainable urbanization*. United Nations Human Settlements Programme.
- Uhl-Bien, M., Marion, R., & McKelvey, B. (2007). Complexity leadership theory: Shifting leadership from the industrial age to the knowledge era. *The Leadership Quarterly*, 18(4), 298–318. <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2007.04.002>
- World Bank. (2009). *World development report 2009: Reshaping economic geography*. World Bank.
- Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods* (6th ed.). Sage Publications.

